

ISSN: 2545-3734

CZASOPISMO INSTYTUTU NA RZECZ KULTURY PRAWNEJ ORDO IURIS
THE LEGAL CULTURE. THE JOURNAL OF ORDO IURIS INSTITUTE FOR LEGAL CULTURE

NR 2 (2/2018)

S. 118 - 131

WWW.KULTURAPRAWNA.PL

PIOTR SOBAŃSKI

ADWOKAT, DOKTOR NAUK PRAWNYCH W ZAKRESIE PRAWA (UAM W POZNANIU, WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI – 2018 R.), UZYSKAŁ TYTUŁ MAGISTER LEGUM (LL. M.) W NIEMCZECH (UNIwersYTET EUROPEJSKI „VIADRINA” WE FRANKFURCIE NAD ODRĄ – 2002 R.); W RAMACH ZAINTERESOWAŃ BADAWCZYCH ZAJMUJE SIĘ M.IN. PRAWEM MIĘDZYNARODOWYM PUBLICZNYM, PRAWEM KARNYM, HISTORIĄ NAJNOWSZĄ, POLITYKĄ HISTORYCZNĄ, DZIEJAMI ZIEMI LUBUSKIEJ PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ, TEMATYKĄ STOSUNKÓW POLSKO-NIEMIECKICH, SPRAWIEDLIWOŚCIĄ OKRESU PRZEJŚCIOWEGO; OD 2003 R. PROWADZI INDYWIDUALNĄ KANCELARIĘ ADWOKACKĄ W ZIELONEJ GÓRZE.

PROBLEMATYKA ROSZCZEŃ WYSIEDLONYCH NIEMCÓW W ŚWIETLE DECYZJI ETPC Z 2008 R. W SPRAWIE PREUSSISCHE TREUHAND GMBH & CO. KG A.A. V. POLSKA

1. WPROWADZENIE

¹ W. M. Góralski, *Przejęcie własności niemieckiej przez Państwo Polskie po drugiej wojnie światowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych a niemieckie roszczenia odszkodowawcze*, Warszawa 2004 (<http://uwlaszczenia.gabo.pl/dok1.php?id=126>) dostęp: 7 lutego 2019; P. Cywiński, *Nowi „wypędzeni”*, „Uważam Rze” z dnia 20-26 lutego 2012 r., s. 14.

W 2000 r. z inicjatywy przewodniczącego Ziomkostwa Śląskiego R. Pawelki zostało założone w Niemczech Powiernictwo Pruskie jako spółka, której 50 % kapitału stanowiły wkłady Ziomkostwa Prus Wschodnich i Ziomkostwa Śląskiego¹. Celem działania Powiernictwa jest dochodzenie od Czech i Polski zwrotu przejętego i wywłaszczonego

bezpośrednio po II wojnie światowej niemieckiego mienia, względnie odszkodowań z tytułu wywłaszczeń². Powiernictwo traktuje wysiedlonych po wojnie Niemców jako ofiary wojny, a same wysiedlenia postrzega jako zbrodnie przeciwko ludzkości³. Tego rodzaju opinie należy przyporządkować do tzw. doktryny wypędzonych, która ma na celu wykazanie niezgodności powojennych wywłaszczeń i wysiedleń z prawem międzynarodowym, stanowiąc uzasadnienie prawne poglądów Powiernictwa Pruskiego i Związku Wypędzonych⁴. W tym ujęciu wywłaszczenia niemieckich majątków prywatnych są traktowane jako nierozdzielnie związane z polityką tzw. wypędzeń ludności niemieckiej, traktowanych jako sprzeczne z prawem międzynarodowym. Polsce przypisuje się m.in. popełnienie zbrodni przeciwko ludzkości, wolę zniszczenia niemieckiej grupy ludnościowej poprzez odebranie materialnych podstaw egzystencji, a nawet dopatruje się spełnienia znamion ludobójstwa⁵. Warto zauważyć, że Powiernictwo Pruskie poważnie narusza polsko-niemieckie stosunki sąsiedzkie i jego działalność z założenia została skierowana przeciwko idei porozumienia między Polską i Niemcami⁶.

Dnia 15 listopada 2006 r. wpłynęły do ETPC 23 indywidualne skargi przeciwko Polsce. Autorami skarg byli mieszkańcy terenów, należących na dzień 31 grudnia 1937 r. do Niemiec oraz ich następcy prawni. W imieniu skarżących skargi złożyło Powiernictwo Pruskie. Roszczenia przeciwko Polsce dotyczyły wywłaszczonych bez odszkodowania majątków prywatnych, które znajdowały się na terytoriach położonych na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej. Wniesienie skarg zbulwersowało polską opinię publiczną⁷. Już wcześniej istniały obawy, że Powiernictwo Pruskie zrealizuje swoje postulaty i będzie podnosić przeciwko Polsce roszczenia przed trybunałami międzynarodowymi⁸.

ETPC wydał dnia 7 października 2008 r. decyzję w przedmiocie odrzucenia wszystkich indywidualnych skarg, uznając ich niezgodność *ratione personae*, *ratione temporis* oraz *ratione materiae*⁹. ETPC stwierdził przy tym, że Powiernictwo Pruskie nie posiada legitymacji do składania skarg¹⁰.

2. OCENA EWAKUACJI NIEMCÓW W KONTEKŚCIE ZGODNOŚCI RATIONE PERSONAE SKARG

W decyzji z dnia 7 października 2008 r. ETPC odniósł się w szerokim zakresie do ewakuacji niemieckiej ludności cywilnej z Europy Wschodniej. Ewakuacja została nakazana przez władze III Rzeszy i faktycznie przeprowadzona na poszczególnych obszarach – w tym na terytoriach przyznanych po wojnie na rzecz Polski – w latach 1944-1945¹¹. Masowe ewakuacje rozpoczęły się w momencie, gdy Armia Czerwona wkroczyła do Prus Wschodnich i trwały aż do zakończenia II wojny światowej¹². Rozkazy wydawane przez hitlerowskich

2 A. Bielawska, *Normalizacja stosunków polsko-niemieckich – proces wciąż trwający?*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, Nr 3, 2009, s. 187.

3 M. Libicki, N. Napieraj, *Powiernictwu chodzi o rewizję historii*, „Rzeczpospolita” z dnia 28 grudnia 2006 r., s. A8.

4 Por.: W. M. Góralski, *Przejęcie...*; S. Hambura, *Reparacje wojenne w stosunkach polsko-niemieckich, Ekspertyza z dnia 3 stycznia 2004 r.*, Biuro Studiów i Ekspertyz nr 302, IP-105 P (http://biuro-se.sejm.gov.pl/teksty_pdf_04/e-302.pdf) dostęp: 6 lutego 2019.

5 Por. E. Klein, *Gutachten zur Rechtslage des im heutigen Polen entzogenen Privateigentums Deutscher*, Potsdam 2005, s. 45.; D. Blumenwitz, *Gutachten, Würzburg 2002* (http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/Stellungnahme_zu_Gutachten.pdf) [data dostępu: 24 stycznia 2017 r.]; A. M. de Zayas, *Vertreibung und Völkerrecht*, Klosterneuburg 2007 (http://www.sudeten.at/de/dokumente/pdf/zayas_vertreibung.pdf) [data dostępu: 5 lutego 2017 r.].

6 Por. H. Putzke, G. Morber, *Powiernictwo Pruskie – problem legalności działania*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, Nr 1, 2008, s. 87.

7 K. Ziemer, *Kultura pamięci i wspomnień w Niemczech po drugiej wojnie światowej*, Athenaeum. Polskie Studia Polityczne, Vol. 28, 2011, s. 207-208.

8 Por. A. Bielawska, *dz. cyt.*, s. 195.

9 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 7 października 2008 r., skarga nr 47550/06, *Preussische Treuhand GmbH & CO. Kg A.A. v. Polska* (www.echr.coe.int) dostęp: 5 lutego 2019.

10 A. Bielawska, *dz. cyt.*, s. 196.

11 Pkt 4 decyzji z dnia 7 października 2008 r.

12 P. Madajczyk, *Wysiedlenia i przesiedlenia popoczdamskie ludności niemieckiej z Polski [w:] Transfer, obywatelstwo, majątek. Trudne problemy stosunków polsko-niemieckich. Studia i dokumenty*, red. W. M. Góralski, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2005, s. 22; J. Pešek, *Der internationale Rahmen der Zwangsausiedlung der Sudetendeutschen [w:] Geschichte verstehen, Die Entwicklung der deutsch-tschechischen Beziehungen in den böhmischen Ländern, 1848-1948*, red. Z. Beneš, V. Kural, Gallery, Praha 2002, s. 206.

13 J. Z ä g e l, R. S t e i n w e g, *Vergangenheitsdiskurse in der Ostseeregion. Deutschland 2*, Lit Verlag, Berlin 2007, s. 132;

14 A. Surminski, *Der Schrecken hatte viele Namen [w:] Flucht und Vertreibung. Deutschland zwischen 1944 und 1947*, red. F. Grube, G. Richter, Hoffmann und Campe, Hamburg 1980, s. 66.

15 B. Gafert, *Vier Phasen von Flucht und Vertreibung – zur Vorgeschichte der Ankunft in der SBZ (1944/45-1947/48)* (http://www.fes.de/magdeburg/pdf/6_10_14_Gafert.pdf) [data dostępu: 24 stycznia 2017 r.]; D. Brandes, *Flucht und Vertreibung (1938–1950)*, Europäische Geschichte Online (<http://www.ieg-eu.org/brandesd-2011-de>) [data dostępu: 9 lutego 2019 r.]; B. Detlefsen, *Flucht und Vertreibung der Deutschen nach dem Zweiten Weltkrieg aus Polen*, GRIN Verlag, München 2013, s. 6.

16 Pkt 53 decyzji z dnia 7 października 2008 r.

17 B. Sierakowski, *Wylączenie osób narodowości niemieckiej z grona uprawnionych określonych w projekcie ustawy o świadczeniach pieniężnych przyznawanych niektórym osobom, których dotyczyły procesy nacjonalizacji*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, Zeszyt 4, 2009, s. 81; S. Jarosz-Żukowska, *Właściwość Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach dawnych aktów nacjonalizacyjnych i wywłaszczeniowych oraz nowego ustawodawstwa restytucyjnego – sprawy polskie* (<http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/34398/0013.pdf>) s. 208 [data dostępu: 9 lutego 2019 r.].

18 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 7 maja 1945 r. Nr 17, poz. 97.

19 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 19 kwietnia 1946 r. Nr 13, poz. 87.

20 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 14 października 1946 r. Nr 49, poz. 279.

21 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 25 listopada 1946 r. Nr 62, poz. 342.

22 Pkt 5 decyzji z dnia 7 października 2008 r.

23 W. M. Góralski, *Podstawy prawne, przedmiot i program przewłaszczenia własności niemieckiej na Ziemiach Zachodnich i Północnych na podstawie i w ramach Umowy Poczdamskiej [w:] Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944-2004. Tom I. Studia*, red. W. M. Góralski, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2004, s. 197; *Idem, Przejście...*

dowódców dotyczyły Niemców zamieszkujących na terenie Prus Wschodnich, na Pomorzu i na Śląsku¹³. Należy przy tym mieć na uwadze, że hitlerowskie władze wcześniej zakazywały niemieckiej ludności cywilnej ucieczek w kierunku zachodnim¹⁴. Gdy front radziecki przesunął się coraz dalej na zachód, niemieckie dowództwo zaczęło bać się represji ze strony Armii Czerwonej¹⁵.

W pkt 52 decyzji ETPC uznał, że podczas trwania ewakuacji, przeprowadzanej na skutek radzieckiej ofensywy, Polska nie sprawowała *ani de iure*, ani *de facto* kontroli nad terenami, które stały się po wojnie częścią terytorium państwowego Polski. To ustalenie doprowadziło do konkluzji, że wszystkie indywidualne skargi cechowała niezgodność *ratione personae*¹⁶. Zatem Polska nie może być traktowana jako właściwy adresat roszczeń wysiedlonych¹⁷.

3. PODSTAWY PRAWNE DOKONANYCH PRZEZ POLSKĘ WYWŁASZCZEŃ NIEMIECKIEGO MIENIA

W pkt 59 decyzji z dnia 7 października 2008 r. ETPC zauważył, że skarżący lub ich zstępni utracili majątki w różnych okolicznościach i w różnym czasie, począwszy od stycznia 1945 r. Pkt 5 decyzji zawiera odniesienie do faktu, że w latach 1945-1946 zostały wydane w Polsce liczne akty prawne, na mocy których wywłaszczono mienie Niemców, którzy uciekli, zostali wysiedleni bądź nadal pozostawali na położonych na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej terytoriów należących na dzień 31 grudnia 1937 r. do Niemiec.

W pkt 5, 38-41 decyzji ETPC omówił następujące polskie akty normatywne skierowane bezpośrednio do niemieckiego mienia: Ustawę z dnia 6 maja 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych¹⁸, Dekret z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich¹⁹, Dekret z dnia 6 września 1946 r. o ustroju rolnym i osadnictwie na obszarze Ziemi Odzyskanych i byłego Wolnego Miasta Gdańska²⁰ oraz Dekret z dnia 15 listopada 1946 r. o zajęciu majątków państw pozostających z Państwem Polskim w stanie wojny w latach 1939-45 i majątków osób prawnych i obywateli tych państw oraz o zarządzie przymusowym nad tymi majątkami²¹.

ETPC zauważył też, że niezależnie od powyższych aktów prawnych istniały także akty nacjonalizacyjne, które zostały również wykorzystane do wywłaszczenia mienia niemieckiego, jednak nie analizował ich szerzej²².

Jak zauważa W. M. Góralski, uregulowania dotyczące nacjonalizacji i reformy rolnej dotyczyły najpierw do mienia położonego na terytorium Polski bez terenów przyznanych Polsce po II wojnie światowej, czyli tzw. Ziemi Odzyskanych. Nacjonalizacja na Ziemiach Odzyskanych miała początkowo charakter sektorowy, obejmując kolejno: grunty rolne, lasy i przemysł²³. W odniesieniu do majątków

niemieckich została jednak przewidziana szczególna formuła przejęcia bez odszkodowania²⁴. Jako przykłady tego rodzaju aktów prawnych można podać: Dekret z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej²⁵, Dekret z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa²⁶.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt b Dekretu z dnia 6 września 1944 r. nieruchomości ziemskie będące „własnością obywateli Rzeszy Niemieckiej, nie-Polaków i obywateli polskich narodowości niemieckiej” przeszły na własność Skarbu Państwa w całości, bezzwłocznie i bez odszkodowania²⁷. Zakres obowiązywania Dekretu został rozszerzony na podstawie art. 4 Dekretu z dnia 13 listopada 1945 r. o zarządzie Ziemi Odzyskanych również na terytoria przyznane Polsce po II wojnie światowej. Dekret z dnia 6 września 1944 r. jest aktem nadal obowiązującym.

W art. 1 Dekretu z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa zostało określone, jakiego rodzaju lasy i grunty leśne podlegają nacjonalizacji²⁸. W art. 2 Dekretu zostały przyjęte surowsze kryteria przy wywłaszczaniu lasów będących własnością osób narodowości niemieckiej, gdyż przejście na rzecz Skarbu Państwa objęło wszelkie lasy i grunty leśne, tj. także o obszarze poniżej 25 ha²⁹. Ponadto osoby narodowości niemieckiej utraciły własność związanych gospodarczo z gruntami leśnymi gruntów nieleśnych, innych nieruchomości, a także ruchomości³⁰. Zakres obowiązywania Dekretu z dnia 12 grudnia 1944 r. został rozszerzony na podstawie art. 4 Dekretu z dnia 13 listopada 1945 r. o zarządzie Ziemi Odzyskanych również na terytoria przyznane Polsce po II wojnie światowej. Dekret z dnia 12 grudnia 1944 r. został wprawdzie uchylony z dniem 1 października 1990 r., lecz pozostało w mocy nabycie własności, które nastąpiło na podstawie regulacji zawartych w tym Dekrecie³¹.

S. Hambura zauważa, że normy wywłaszczeniowe, które zostały zawarte w polskich aktach prawnych cechuje: całościowy zakres podmiotowy i przedmiotowy, skutek z mocy prawa oraz brak odszkodowania za wywłaszczone mienie³².

O ile w polskich ustawach i dekretach nie zostało zawarte odniesienie do traktatów międzynarodowych, to należy podkreślić, że w pkt 33 decyzji z dnia 7 października 2008 r. ETPC dostrzegł, że podstawami prawnymi dla polskich ustaw i dekretów była Umowa Poczdamka z dnia 2 sierpnia 1945 r.³³, która została podpisana przez Stany Zjednoczone, ZSRR i Wielką Brytanię na zakończenie konferencji poczdamskiej³⁴ oraz Umowa z dnia 16 sierpnia 1945 r. między Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w sprawie wynagrodzenia szkód, wyrządzonych przez okupację niemiecką³⁵.

24 A. Bielawska, *dz. cyt.*, s. 163.

25 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 19 stycznia 1945 r. Nr 3, poz. 13.

26 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 27 grudnia 1944 r. Nr 15, poz. 82.

27 S. Rudnicki, *Nieruchomości poniemieckie [w:] Nieruchomości. Problematyka prawna*, red. G. Bieniek, S. Rudnicki, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2005, s. 243.

28 Treść tego przypisu znajduje się na końcu artykułu na str. 130.

29 Art. 2: „Lasy i grunty leśne wraz ze związanymi z nimi gospodarczo gruntami nieleśnymi oraz innymi nieruchomościami i ruchomościami, będące własnością osób narodowości niemieckiej przechodzą na własność Skarbu Państwa, niezależnie od zajmowanej powierzchni”.

30 W. M. Góralski, *Podstawy...*, s. 202.

31 Art. 6: „Traci moc dekret z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 15, poz. 82, z 1948 r. Nr 57, poz. 456, z 1968 r. Nr 3, poz. 6 i z 1969 r. Nr 13, poz. 95), z tym że pozostaje w mocy nabycie własności, które nastąpiło na podstawie jego przepisów”.

32 S. Hambura, *dz. cyt.*

33 Tekst zamieszczony na stronie: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade17.asp dostęp: 8 lutego 2019.

34 Francja przystąpiła do Umowy dnia 7 sierpnia 1945 r.

35 Tekst zamieszczony w: *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944-2004. Tom II. Studia*, red. S. Dębski, W. M. Góralski, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2004, s. 41-43.

36 Art. 1: „Zgodnie ze swym oświadczeniem na Konferencji Berlińskiej, Rząd Radziecki zrzeka się na rzecz Polski wszelkich pretensji do mienia niemieckiego i innych aktywów, jak również do akcji niemieckich przedsiębiorstw przemysłowych i transportowych na całym terytorium Polski, łącznie z tą częścią terytorium Niemiec, która przechodzi do Polski”.

37 M. Muszyński, *Skuteczność oświadczenia rządu PRL z 23 sierpnia 1953 r. w sprawie zrzeczenia się reparacji: rozważania w świetle prawa międzynarodowego*, Kwartalnik Prawa Publicznego, Nr 3, 2004, s. 50.

38 B. Sierakowski, *dz. cyt.*, s. 83.

39 W. M. Góralski, *Przejęcie...; M. Muszyński, Opinia dotycząca projektu uchwały w sprawie uznania deklaracji z 23 sierpnia 1953 r. o zrzeczeniu się przez Polskę reparacji wojennych za nieobowiązującą*, Przegląd Sejmowy, Nr 4, 2005, s. 157.

40 S. Hambura, *dz. cyt.*

41 W. M. Góralski, *Podstawy...*, s. 197

W art. 1 Umowy z dnia 16 sierpnia 1945 r. ZSRR zrzekł się na rzecz Polski wszelkich roszczeń do mienia niemieckiego, innych aktywów oraz akcji niemieckich przedsiębiorstw na terytorium Polski³⁶. Zrzeczenie, o którym mowa w art. 1 Umowy dotyczyło całego terytorium Polski łącznie z Ziemią Odzyskanymi³⁷.

Postanowienia Umowy z dnia 16 sierpnia 1945 r. były wykonywane postanowieniami zawartymi w Rozdziale VIII pkt B Umowy Poczdamskiej oraz w Rozdziale III Umowy Poczdamskiej³⁸. Zgodnie bowiem z Rozdziałem III Umowy Poczdamskiej ZSRR był odpowiedzialny za zaspokojenie polskich roszczeń odszkodowawczych wobec Niemiec³⁹.

Umowa z dnia 16 sierpnia 1945 r. była jedną z międzynarodowych podstaw prawnych przejścia przez Polskę niemieckiego mienia znajdującego się na terytorium Polski. Warto przy tym zauważyć, że podczas konferencji jałtańskiej i konferencji poczdamskiej przyjęto zasady, polegające na uzależnieniu wysokości pobieranych odszkodowań wojennych od możliwości wyegzekwowania od Niemiec⁴⁰. Tym samym zaistniała konieczność przejścia nie tylko niemieckiego mienia państwowego, ale i majątków prywatnych⁴¹.

Zarówno Umowa Poczdamska jak Umowa z dnia 16 sierpnia 1945 r. zostały przywołane przez ETPC w decyzji z dnia 7 października 2008 r. w kontekście należnych Polsce od Niemiec odszkodowań wojennych. ETPC uznał co do zasady zgodność polskich aktów prawnych z prawem międzynarodowym.

4. UMOWA POCZDAMSKA JAKO PODSTAWA PRAWNOMIĘDZYNARODOWA ZMIANY GRANICY POLSKO-NIEMIECKIEJ

W pkt 31 i 32 decyzji z dnia 7 października 2008 r. ETPC odniósł się do Umowy Jałtańskiej i Umowy Poczdamskiej w kontekście powojennych zmian granicy polsko-niemieckiej. ETPC zauważył, że włączenie do Polski niemieckich terytoriów, na których znajdowało się mienie autorów skarg z dnia 15 listopada 2006 r. zostało uregulowane w Umowie Poczdamskiej, która nawiązywała w tym zakresie do Umowy Jałtańskiej. W pkt 34-37 decyzji ETPC omówił umowy bilateralne zawierane między Polską i NRD oraz między Polską i RFN, które dotyczyły granicy. Mowa tu m.in. o Układzie z dnia 6 lipca 1950 r. między Rzeczpospolitą Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną o wytyczeniu ustalonej i istniejącej polsko-niemieckiej granicy państwowej⁴², Układzie z dnia 7 grudnia 1970 r. między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków⁴³ oraz o Traktacie z dnia 14 listopada 1990 r. między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o potwierdzeniu istniejącej między nimi granicy⁴⁴.

42 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 14 marca 1951 r. Nr 14, poz. 106.

43 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 20 czerwca 1972 r. Nr 24, poz. 168.

44 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 17 lutego 1992 r. Nr 14, poz. 54.

W tym zakresie należy podkreślić, do czego zresztą odniósł się ETPC w decyzji z dnia 7 października 2008 r., że dawne niemieckie terytoria były rekompensatą dla Polski za ubytki terytorialne na rzecz ZSRR, tj. obszary położone na wschód od linii Curzona⁴⁵. Były one też z punktu widzenia prawa międzynarodowego publicznego odszkodowaniami wojennymi należnymi Polsce od Niemiec tytułem wyrównania szkód doznanych podczas II wojny światowej⁴⁶.

Interpretacji postanowień Umowy Poczdamskiej w zakresie granicy polsko-niemieckiej należy dokonywać łącznie z treścią Umowy Jałtańskiej⁴⁷. Podczas konferencji jałtańskiej trwał spór dotyczący granicy zachodniej Polski. W. Churchill uzależniał zgodę na przyszłe granice Polski od wspólnego ustalenia profilu politycznego polskiego rządu⁴⁸. Z kolei Stalin zakładał, że najpierw należy określić granicę Polski z Niemcami, a następnie zająć się sprawą rządu, na co nie wyraziły zgody ani Stany Zjednoczone, ani Wielka Brytania. W Jałcie nie doszło do uzgodnienia stanowisk w sprawie zachodniej granicy Polski⁴⁹. Poprzestano jedynie na stwierdzeniu, że Polska powinna otrzymać kosztem Niemiec znaczny przyrost terytorialny na zachodzie i północy, którego rozmiary zostaną określone dopiero po zasięgnięciu opinii rządu polskiego⁵⁰. Z kolei konsultacje z nowo powstałym rządem polskim w tym zakresie odbyły się w Poczdamie. Polska delegacja rządowa złożyła oświadczenie o wyrażeniu zgody na otrzymanie niemieckich terytoriów⁵¹. W treści Umowy Poczdamskiej zostało zawarte pojęcie „dawnych ziem niemieckich”, co wskazuje, że strony Umowy w momencie jej podpisywania nie traktowały terytoriów położonych na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej jako należących do Niemiec⁵². Umowa Poczdamska w zakresie granicy polsko-niemieckiej była dla Polski umową *in favorem tertii*⁵³. Konstytucyjny charakter zmian terytorialnych na korzyść Polski wynikał bezpośrednio z Umowy Poczdamskiej⁵⁴.

Określenie zachodniej granicy Polski nastąpiło w Umowie Poczdamskiej, a ostateczne wyznaczenie granicy zachodniej Polski miało nastąpić podczas konferencji pokojowej⁵⁵. Celem przyszłej konferencji pokojowej z udziałem wszystkich państw sojuszników miało być jedynie zatwierdzenie postanowień Umowy Poczdamskiej dotyczących granicy polsko-niemieckiej⁵⁶. Zimna wojna uniemożliwiła jednak przygotowanie treści traktatu pokojowego z Niemcami⁵⁷.

W kontekście powołanych w pkt 34, 36-37 decyzji ETPC z dnia 7 października 2008 r. należy wskazać, że w art. 1 Układu między Rzeczpospolitą Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną o wytyczeniu ustalonej i istniejącej polsko-niemieckiej granicy państwowej Polska i NRD strony Układu odniosły się do ustalonej i istniejącej granicy polsko-niemieckiej⁵⁸. Rząd NRD już w 1949 r. zaakceptował granicę z Polską jako trwałą i nie podlegającą zmianom⁵⁹. Z kolei RFN nie utrzymywała wiele lat stosunków z państwami bloku wschodniego z wyjątkiem ZSRR⁶⁰. Dopiero pod koniec 1969 r. Kanclerz RFN W.

45 W. M. Góralski, *Przejęcie...*

46 B. Sierakowski, *dz. cyt.*, s. 82; R. Grzeszczak, *Problematyka roszczeń majątkowych w stosunkach polsko-niemieckich* (<http://robertgrzeszczak.bio.wpia.uw.edu.pl/files/2012/10/PROBLEMATYKA-ROSZCZEC%5%83-MAJ%4%84TKOWYCH.pdf>) dostęp: 5 lutego 2019.

47 A. Klafkowski, *Umowa Poczdamska z dnia 2 VIII 1945 r.*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1960, s. 345, 350.

48 J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945-1996*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1996, s. 20.

49 G. Labuda, *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1974, s. 289.

50 A. Klafkowski, *dz. cyt.*, s. 342.

51 B. Sierakowski, *dz. cyt.*, s. 82.

52 P. Łaski, *Refleksje na temat żądań odszkodowawczych niemieckich „osób wypędzonych” z tytułu ich wywłaszczenia w Polsce po II wojnie światowej*, Zeszyty Naukowe Akademii Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy. Nauki Społeczne, Zeszyt 30, 2001, s. 38.

53 B. Sierakowski, *dz. cyt.*, s. 82.

54 W. M. Góralski, *Przejęcie...*, *dz. cyt.*

55 A. Klafkowski, *dz. cyt.*, s. 344.

56 G. Labuda, *dz. cyt.*, s. 291.

57 W. Fiedler, *Vier mächte-Verantwortung ohne Friedensvertrag? – Zur rechtlichen Funktion eines Friedensvertrages mit Deutschland*, „Neue Juristische Wochenschrift” 1985, s. 1049.

58 Art. 1: „Wysokie Ukladające się Strony zgodnie stwierdzają, że ustalona i istniejąca granica, biegnąca od Morza Bałtyckiego wzdłuż linii na zachód od miejscowości Świnoujście i dalej wzdłuż rzeki Odry do miejsca, gdzie wpada Nysa Łużycka, oraz wzdłuż Nysy Łużyckiej do granicy czesko-słowackiej, stanowi granicę państwową między Polską a Niemcami”.

59 Por. W. M. Góralski, *Znaczenie ekspertyzy Barcz-Frowein w sprawie roszczeń z Niemiec przeciwko Polsce w związku z II wojną światową dla stosunków polsko-niemieckich [w:] Transfer, obywatelstwo, majątek. Trudne problemy stosunków polsko-niemieckich. Studia i dokumenty*, red. W. M. Góralski, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2005, s. 245.

60 G. Labuda, *dz. cyt.*, s. 304.

61 J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945-1996*, Warszawa 1996, s. 211.

62 U. Herbert, *Nicht entschädigungsfähig? Die Wiedergutmachungsansprüche der Ausländer* [w:] *Wiedergutmachung in der Bundesrepublik Deutschland*, red. L. Herbst, C. Goschler, R. Oldenbourg, München 1989, s. 288.

63 Art. I: „1. Polska Rzeczpospolita Ludowa i Republika Federalna Niemiec zgodnie stwierdzają, że istniejąca linia graniczna, której przebieg został ustalony w rozdziale IX uchwał Konferencji Poczdamskiej z dnia 2 sierpnia 1945 roku od Morza Bałtyckiego bezpośrednio na zachód od Swinojścia i stąd wzdłuż rzeki Odry do miejsca, gdzie wpada Nysa Łużycka, oraz wzdłuż Nysy Łużyckiej do granicy z Czechosłowacją, stanowi zachodnią granicę państwową Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

2. Potwierdzają one nienaruszalność ich istniejących granic, teraz i w przyszłości, i zobowiązują się wzajemnie do bezwzględnego poszanowania ich integralności terytorialnej.

3. Oświadczają one, że nie mają żadnych roszczeń terytorialnych wobec siebie i nie będą takich roszczeń wysuwać także w przyszłości”.

64 Por. N. Paech, *Das Potsdamer Abkommen von 1945 oder das Ende einer völkerrechtlichen Epoche*, Potsdam 2005 (<http://norman-paech.de/app/download/5791545287/Das+Potsdamer+Abkommen+von+1945.pdf>) dostęp: 24 stycznia 2017.

65 Por. K. Buschbeck, *Völkerrechtliche Praxis der Bundesrepublik Deutschland im Jahre 1964*, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Nr 26, 1966, s. 151; G. Ress, *Die abschliessende Regelung in bezug auf Deutschland: Garantiefunktion der Vier Mächte?* [w:] *Recht zwischen Umbruch und Bewahrung*, red. R. Bernhardt, U. Beyerlin, Springer, Berlin 1995, s. 827.

66 S. Hambura, *dz. cyt.*

67 B. Sierakowski, *dz. cyt.*, s. 89.

68 J. Sułek, *Traktaty polsko-niemieckie z 1990 i 1991 roku – prawda i fałsz (część II)*, „Przegląd” z 14 stycznia 2007 r., s. 34.

69 *Idem*, *Traktat Graniczny RP – RFN z 14 listopada 1990 roku jako ostateczne zamknięcie polsko-niemieckiego sporu o granicę po II wojnie światowej (ze wspomnień głównego negocjatora po 25 latach)*, „Niepodległość i Pamięć”, Nr 1, 2017, s. 111; J. Kukułka, *dz. cyt.*, s. 433.

70 Tekst zawarty w: Dz. U. z dnia 31 grudnia 1952 r. Nr 53, poz. 346.

71 Art. 3: „Umawiające się Strony oświadczają, że nie mają wobec siebie żadnych roszczeń terytorialnych i że roszczeń takich nie będą wysuwać również w przyszłości”.

72 W. M. Góralski, *Przejęcie... dz. cyt.*

Brandt wyraził gotowość do osiągnięcia porozumienia z państwami Europy Wschodniej⁶¹. Zawarcie traktatu dotyczącego polsko-niemieckiej granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej umożliwiła wizyta Kanclerza W. Brandta w Polsce w grudniu 1970 r.⁶² W art. I podpisanego dnia 7 grudnia 1970 r. Układu między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków strony Układu zgodnie stwierdziły, że istniejąca linia graniczna, której przebieg ustalono w Umowie Poczdamskiej, stanowi zachodnią granicę Polski⁶³. W ocenie RFN Układ z 1970 r. był jednak jedynie przejściowym lub doraźnym rozwiązaniem⁶⁴. RFN zawierała ze wszystkimi państwami sąsiednimi traktaty dotyczące powojennych granic z zastrzeżeniem traktatu pokojowego⁶⁵.

Gdy zjednoczenie Niemiec stało się realne Kanclerz RFN H. Kohl nie zgodził się na podpisanie układu pokojowego⁶⁶. Dnia 12 września 1990 r. w Moskwie został podpisany Traktat o ostatecznej regulacji w odniesieniu do Niemiec, zwany Traktatem 2+4, który zastąpił traktat pokojowy z Niemcami⁶⁷. Strony Traktatu wyraźnie stwierdziły, że w przyszłości nie nastąpi zawarcie traktatu pokojowego⁶⁸. W art. 1 ust. 2 Traktatu zostało zapowiedziane zawarcie między Polską i RFN Traktatu o potwierdzeniu istniejącej granicy polsko-niemieckiej⁶⁹. Został on podpisany dnia 14 listopada 1990 r. W art. 1 Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o potwierdzeniu istniejącej między nimi granicy potwierdzono istniejącą między Polską i RFN granicę, której przebieg został określony w: Układzie z dnia 6 lipca 1950 r. między Polską a NRD, Akcie z dnia 27 stycznia 1951 r. o wykonaniu wytyczenia państwowej granicy między Polską a Niemcami⁷⁰, Umowie z dnia 22 maja 1989 r. w sprawie rozgraniczenia obszarów morskich w Zatoce Pomorskiej i w Układzie z dnia 7 grudnia 1970 r. zawartym między Polską a RFN. Do większości przywołanych w treści Traktatu umów polsko-niemieckich odniósł się, jak wskazano wyżej, ETPC w pkt 34-36 decyzji z dnia 7 października 2008 r. W art. 3 Traktatu z dnia 14 listopada 1990 r. Polska i RFN oświadczyły, że nie mają wobec siebie żadnych roszczeń terytorialnych oraz że tego rodzaju roszczeń nie będą podnosić względem siebie również w przyszłości⁷¹.

Należy jednak podkreślić, że Traktat z dnia 14 listopada 1990 r. potwierdził istniejącą – od podpisania Umowy Poczdamskiej – granicę między Niemcami a Polską w znaczeniu prawnym i faktycznym⁷².

5. ZAGADNIENIE WYSIEDLEŃ NIEMCÓW Z POLSKI

Autorzy skarg z dnia 15 listopada 2006 r. powoływali się na naruszenie przez Polskę zakazu dyskryminacji, które nastąpiło wraz z pogwałceniem prawa własności. W skargach podniesiono odpowiedzialność Polski za krzywdy, których doznała niemiecka ludność cywilna w związku z dokonanymi wysiedleniami Niemców. Polskie działania zostały porównane do czystek etnicznych i ludobójstwa⁷³. ETPC zauważył w pkt 50 decyzji z dnia 7 października 2008 r., że zarzuty podniesione w tym zakresie pod adresem Polski mogą mieścić się w kategoriach naruszeń art. 2 EKPC („Prawo do życia”)⁷⁴ oraz art. 3 EKPC („Zakaz tortur”)⁷⁵, jednak nie analizował poszczególnych stanów faktycznych opisanych w indywidualnych skargach pod kątem spełnienia przez Polskę przesłanek określonych w art. 2 i 3 EKPC w trakcie wysiedlania osób narodowości niemieckiej po II wojnie światowej.

W pkt 32 decyzji ETPC odniósł się natomiast do Umowy Poczdamskiej również w kontekście przesiedleń Niemców. W Rozdziale XII Umowy zostało ustalone, że ludność niemiecka z Polski, Czechosłowacji i Węgier zostanie przesiedlona do Niemiec⁷⁶. Obowiązek uregulowania spraw związanych z transferem ludności niemieckiej został nałożony na Sojuszniczą Radę Kontroli nad Niemcami, której także powierzono wykonanie przesiedleń⁷⁷. Sojusznicza Rada zawarła w Uchwale z dnia 20 listopada 1945 r. plan przesiedlenia niemieckiej ludności z Czechosłowacji, Polski i Węgier⁷⁸. Wysiedlani z Polski Niemcy byli kierowani do radzieckiej strefy okupacyjnej i brytyjskiej strefy okupacyjnej⁷⁹. Szczegółowe kwestie realizacji transferów określono w umowach dwustronnych, zawartych przez Polskę w 1946 r. z ZSRR i z Wielką Brytanią⁸⁰. Polska powierzyła sprawowanie nadzoru nad przesiedleniami Ministerstwu Ziemi Odzyskanych⁸¹. Jak zauważa P. Kacprzak, kulminacja przesiedleń ludności niemieckiej nastąpiła w 1946 r.⁸² Od stycznia do kwietnia 1947 r. zostały wstrzymane transporty Niemców z Polski do stref okupacyjnych⁸³. Wysiedlenia Niemców z Polski zakończyły się w 1947 r.⁸⁴.

Zawarte w Umowie Poczdamskiej postanowienie o przesiedleniu ludności niemieckiej z Polski nadawało postanowieniom w sprawie granicy polsko-niemieckiej cechy trwałości⁸⁵. Miało ono także ścisły związek z uregulowaniem i stabilizacją polskich granic⁸⁶.

Przed podpisaniem Umowy Poczdamskiej również polscy żołnierze przeprowadzali wysiedlenia Niemców, których celem było przygotowanie miejsca dla osadników wojskowych⁸⁷. Armia Czerwona współdziałała w wysiedleniach, udzielając instrukcji w tym zakresie ich przeprowadzania⁸⁸. Wysiedlenia były dokonywane od czerwca 1945 r. do początku sierpnia 1945 r.⁸⁹. Niezależnie od wysiedleń dokonywanych przez wojsko, również polska administracja przesiedlała

73 T. Gertner, *Thesen der Beschwerde der Preußischen Treuhand für diverse Heimatvertriebene zum EGMR* (<http://www.preussische-treuhand.org/de/Presse/PDF/Thesen.pdf>) dostęp: 6 lutego 2019.

74 Art. 2: „1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego, skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.

2. Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnie koniecznego użycia siły: a) w obronie jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą;

b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem, c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania”.

75 Art. 3: „Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”.

76 J. Krasuski, *Historia polityczna Europy Zachodniej 1945-2002*, Wydawnictwo Kurpisz S.A., Poznań 2003, s. 61.

77 A. Klafkowski, *dz. cyt.*, s. 312; J. Szachulowicz, *Problematyka prawna własności nieruchomości ponemieckich w Polsce [w:] Jak zabezpieczyć polską własność w północnej i zachodniej Polsce przed roszczeniami niemieckimi. Rozszerzenie Unii Europejskiej w 2004 roku a roszczenia niemieckie*, red. I. Arent, M. Libicki, D. Arciszewska-Mielewicz, Klub Parlamentarny „Prawo i Sprawiedliwość”, Olsztyn 2008, s. 67.

78 P. Madajczyk, *dz. cyt.*, s. 36; A. Bielawska, *dz. cyt.*, s. 162.

79 J. Barcz, *W sprawie roszczeń majątkowych tzw. Niemców. O własności, cynizmie i polityce*, „Krytyka Prawa”, Numer 1, 2009, s. 295.

80 A. Bielawska, *dz. cyt.*, s. 160.

81 P. Madajczyk, *dz. cyt.*, s. 36.

82 P. Kacprzak, *Administracyjne i prawne formy organizacji wysiedleń ludności niemieckiej z Polski w latach 1948-1949* (<http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/34670/003.pdf>) dostęp: 8 lutego 2019.

83 *Idem*, *Organizacja przesiedleń ludności niemieckiej z Polski do stref okupacyjnych w Niemczech w roku 1946*, „Przegląd Prawa i Administracji”, Tom LXXX, 2009, s. 58; P. Madajczyk, *dz. cyt.*, s. 40.

84 B. Nitschke, *Wysiedlenie ludności niemieckiej z Polski w latach 1945-1949*, Zielona Góra 1999, s. 210-211.

85 J. Krasuski, *dz. cyt.*, s. 61.

86 A. Klafkowski, *dz. cyt.*, s. 426.

87 B. Nitschke, *dz. cyt.*, s. 137.

88 Por. B. Musiał, *Niemieckie żądania roszczeniowe: Racje i prawa zgłaszających roszczenia w świetle historii [w:] Jak zabezpieczyć polską własność w północnej i zachodniej Polsce przed roszczeniami niemieckimi. Rozszerzenie Unii Europejskiej w 2004 roku a roszczenia niemieckie*, red. I. Arent, M. Libicki, D. Arciszewska-Mielewicz, Olsztyn 2008, s. 79; D. Brandes, *dz. cyt.*

89 E. Klein, *dz. cyt.*, s. 34; B. Nitschke, *dz. cyt.*, s. 143.

90 P. Madajczyk, *dz. cyt.*, s. 26. It;

91 *Ibidem*, s. 27; D. Brandes, *dz. cyt.*

92 Protokół Nr 4 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 16 września 1963 r. (Dz. U. z dnia 4 kwietnia 1995 r., Nr 36, poz. 175).

93 Art. 3: „1. Nikt nie może być wydany z terytorium państwa, którego jest obywatelem, ani indywidualnie, ani w ramach wydalania zbiorowego.

2. Nikt nie może być pozbawiony prawa wjazdu na terytorium państwa, którego jest obywatelem”.

94 Art. 4: „Zbiorowe wydalanie cudzoziemców jest zabronione”.

95 Por. A. Bodnar, *Skuteczność Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce* [w:] *Skuteczność prawa*, red. T. Giaro, Warszawa 2010, s. 191.

96 B. Sierakowski, *dz. cyt.*, s. 92.

97 M. Bothe, *Die Anwendung der Europäischen Menschenrechtskonvention in bewaffneten Konflikten – eine Überforderung?*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht”, Nr 65, 2005, s. 617.

98 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 10 maja 2001 r., skarga nr 25781/94, Cypr v. Turcja (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

99 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 3 grudnia 2002 r., skarga nr 30324/96, Elena Smoleanu v. Rumunia (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

100 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 13 grudnia 2000 r., skarga nr 33071/96, Jan Malhous v. Republika Czeska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

101 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 2 marca 2005 r., skarga nr 71916/01, Wolf-Ulrich von Maltzan i inni v. Niemcy (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

102 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 13 grudnia 2005 r., skarga nr 17120/04, Josef Bergauer i inni v. Republika Czeska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

103 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 7 października 2008 r., skarga nr 47550/06, Preussische Treuhand GmbH & CO. Kg A.A. v. Polska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

104 Pkt 62 decyzji z dnia 7 października 2008 r.

105 A. Czaplńska, *Określanie własnej kompetencji przez sądy międzynarodowe – granica czy przejaw swobody orzeczniczej?* [w:] *Granice swobody orzekania sądów międzynarodowych*, red. A. Wyrozumska, Łódź 2014, s. 100.

Niemców⁹⁰. W tamtym okresie część Niemców, którzy uciekli wcześniej przed Armią Czerwoną, usiłowała powrócić do swoich domów, co ostatecznie uniemożliwiło przeprowadzanie transferów ludności niemieckiej po konferencji poczdamskiej⁹¹. Jak wskazano jednak wyżej, w pkt 52 decyzji ETPC stwierdził, że w tamtym okresie *ani de iure*, *ani de facto* Polska nie sprawowała kontroli nad obszarami, które weszły później w skład terytorium Polski.

Odnosząc się do problematyki wysiedleń Niemców bezpośrednio po II wojnie światowej należy mieć na uwadze, że dopiero przyjęty dnia 16 września 1963 r. Protokół Nr 4 do EKPC⁹² przewidział w art. 3⁹³ i art. 4⁹⁴ zakaz wysiedleń. Z kolei zakres ochrony przewidzianej w art. 3 EKPC ulega cały czas zmianie z uwagi na fakt, że EKPC jest umową międzynarodową, której postanowienia podlegają ewolucyjnej interpretacji z uwagi na zmieniające się z biegiem lat okoliczności⁹⁵.

6. ANALIZA SKARG POD KĄTEM SPEŁNIENIA PRZESŁANEK UTRZYMUJĄCEJ SIĘ SYTUACJI DOTYCZĄCEJ PRAWA WŁASNOŚCI

EKPC weszła w życie w odniesieniu do Polski dnia 19 stycznia 1993 r., a Protokół Nr 1 do EKPC – dnia 10 października 1994 r. Dokonane przez Polskę wywłaszczenia niemieckich majątków nastąpiły wiele dekad przed ratyfikacją EKPC, co więcej, zostały one dokonane jeszcze przed przyjęciem EKPC przez państwa Europy Zachodniej.

ETPC potraktował podjęte przez Polskę wobec obywateli niemieckich środki, które skutkowały utratą własności, jako jednorazowe zdarzenie prawne⁹⁶.

ETPC uznał w decyzji z dnia 7 października 2008 r., że pozbawienie własności osób skarżących nie stworzyło utrzymującej się sytuacji pozbawienia prawa własności, które nastąpiło w stanach faktycznych, opisanych w sprawach *Titina Loizidou v. Turcja*⁹⁷ i *Cypr v. Turcja*⁹⁸. ETPC, analizując treść skarg odniósł się do orzeczeń w wydanych w sprawach: *Elena Smoleanu v. Rumunia*⁹⁹, *Jan Malhous v. Republika Czeska*¹⁰⁰, *Wolf-Ulrich von Maltzan i inni v. Niemcy*¹⁰¹ oraz *Josef Bergauer i inni v. Republika Czeska*¹⁰², które również odnosiły się do zarzucanego przez skarżących naruszenia art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC¹⁰³. Skargi zostały tym samym odrzucone z uwagi na niezgodność *ratione temporis*¹⁰⁴.

Warto przy tym zauważyć, że utrzymująca się sytuacja naruszenia prawa własności może występować, gdy skarżącemu przysługuje roszczenie o charakterze majątkowym, na którym skarżący opiera uprawnione oczekiwanie wykonywania uprawnień przysługujących właścicielowi. W przeciwieństwie do sytuacji, o której mowa w skargach z dnia 15 listopada 2006 r., tego rodzaju oczekiwanie występowało w sprawie *Broniowski v. Polska*¹⁰⁵. Po dniu 10 października

1994 r. skarżący nie otrzymał należnej mu według obowiązujących polskich przepisów rekompensaty¹⁰⁶. Odszkodowania dla skarżącego, podobnie jak i dla pozostałych Zabuzan zostały przewidziane wprost w polskim prawie¹⁰⁷. Dlatego ETPC uznał interes majątkowy skarżącego jako podlegający ochronie na podstawie art. 1 Protokołu Nr 1 i potwierdził dopuszczalność *ratione temporis* skargi¹⁰⁸. Sprawa Broniowski v. Polska odnosiła się do odszkodowań uregulowanych w polskich przepisach i potwierdzonych przez polskie sądy¹⁰⁹. Skoro prawo polskie nie przewidywało i nadal nie przewiduje odszkodowań dla Niemców wywłaszczonych bezpośrednio po II wojnie światowej, nie można porównywać ich sytuacji ze stanem faktycznym w sprawie Broniowski v. Polska.

Z kolei w sprawie Titina Loizidou v. Turcja istniał brak legalności środków powodujących pozbawienie własności osoby skarżącej¹¹⁰. Wywłaszczeń dokonał podmiot, który nie był uznany przez społeczność międzynarodową za państwo¹¹¹. Dlatego ETPC uznał dopuszczalność skargi w tej sprawie, wskazując, że należy zastosować art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC¹¹².

Warto przy tym mieć na uwadze, że Art. 1 Protokołu Nr 1 nie gwarantuje prawa do nabycia majątku i nie przewiduje ochrony „prawa do własności”, a jedynie ma na celu zagwarantowanie ochrony „prawa własności”¹¹³. Analizując Dekrety Benesza, na mocy których zostały dokonane wywłaszczenia Niemców wysiedlonych po II wojnie światowej z Czechosłowacji, J. A. Frowein zauważył, że art. 1 Protokołu Nr 1 nie działa wstecz, a tym samym nie odnosi się do wywłaszczeń niemieckiego mienia dokonanych na podstawie Dekretów Benesza¹¹⁴.

7. ANALIZA ART. 1 PROTOKOŁU NR 1 W KONTEKŚCIE ZGODNOŚCI RATIONE MATERIAE SKARG

ETPC w pkt 63 decyzji z dnia 7 października 2008 r. odniósł się także do nieprzeprowadzonej dotąd w Polsce reprivatyzacji. ETPC podkreślił, że art. 1 Protokołu Nr 1 nie może być interpretowany jako norma nakładająca na państwo obowiązek zwrotu mienia wywłaszczonego przez państwo przed datą ratyfikacji EKPC. Art. 1 Protokołu Nr 1 nie ogranicza swobody państwa w zakresie wyboru kryteriów, w oparciu o które nastąpi przywrócenie praw majątkowych na rzecz podmiotów dotkniętych wywłaszczeniami sprzed ratyfikacji EKPC. ETPC odwołał się m.in. do orzeczenia wydanego w sprawie Wolf-Ulrich von Maltzan i inni v. Niemcy¹¹⁵. Tym samym Polska nie ma ani obowiązku zwrócenia w przyszłości wywłaszczonych po II wojnie światowej majątków prywatnych, ani do zapłaty odszkodowań z tytułu wywłaszczeń¹¹⁶. Niezgodność *ratione materiae* skarg z dnia 15 listopada 2006 r. skutkowałą ich odrzuceniem¹¹⁷.

106 J. Barcz, J. A. Frowein, *Ekspertyza w sprawie roszczeń z Niemiec przeciwko Polsce w związku z drugą wojną światową*, 2004 (http://www.mpil.de/files/pdf/anspr_pol.pdf), s. 29 dostęp: 10 lutego 2019.

107 J. Eckert, *Reparacje wojenne a rezygnacja z nich: niemiecko-polskie stosunki z perspektywy historyczno-prawnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Zeszyt 2, 2005, s. 29.

108 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 19 grudnia 2002 r., skarga nr 31443/96, Jerzy Broniowski v. Polska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

109 J. Eckert, *dz. cyt.*, s. 29.

110 Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 18 grudnia 1996 r., skarga nr 15318/89, Titina Loizidou v. Turcja (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

111 E. Klein, *dz. cyt.*, s. 64.

112 B. Sierakowski, *dz. cyt.*, s. 91.

113 D. Fiedorow, *Rola Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w kształtowaniu wspólnotowego standardu ochrony prawa własności jako prawa podstawowego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, Nr 1, 2004, s. 20.

114 J. A. Frowein [w:] *Gutachten zu den Benes-Dekreten und zum Beitritt der Tschechischen Republik zur Europäischen Union*, red. J. A. Frowein, U. Bernitz, Lord Kingsland Q.C., Luxemburg 2002 ([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/Join/2002/323934/DG-4-AFET_ET\(2002\)323934_DE.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/Join/2002/323934/DG-4-AFET_ET(2002)323934_DE.pdf)) dostęp: 7 lutego 2019.

115 Pkt 64 decyzji z dnia 7 października 2008 r.

116 R. Grzeszczak, *dz. cyt.*

117 Pkt 65 decyzji z dnia 7 października 2008 r.

118 J. Barcz, J. A. Frowein, *dz. cyt.*, s. 30.

119 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 grudnia 2008 r., skarga nr 28742/08, Heinrich Fenske v. Polska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

120 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 grudnia 2008 r., skarga nr 13410/07, Franz Heuer v. Polska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

121 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 grudnia 2008 r., skarga nr 7948/07, Markward von Loesch v. Polska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

122 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 grudnia 2008 r., skarga nr 28716/08, Wilhelm Marrek v. Polska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

123 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 grudnia 2008 r., skarga nr 7913/07, Gerhard Stumpe v. Polska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

124 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 grudnia 2008 r., skarga nr 11172/07, Elwira Toscano v. Polska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

125 Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 grudnia 2008 r., skarga nr 5239/07, Karin Emma Alma Zimmermann v. Polska (www.echr.coe.int) dostęp: 8 lutego 2019.

126 J. Barcz, J. A. Frowein, *dz. cyt.*, s. 18.

127 J. Sandorski, *Opieka dyplomatyczna a międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Poznań 2006, s. 140.

128 J. Barcz, J. A. Frowein, *dz. cyt.*, s. 17.

Warto przy tym zauważyć, że istnieją merytoryczne i obiektywne argumenty, uzasadniające odmienne potraktowanie w przyszłej ustawie reptrywizacyjnej osób dotkniętych komunistyczną nacjonalizacją i osób wysiedlonych z Polski w związku z zakończeniem II wojny światowej, które zostały dotknięte wywłaszczeniami¹¹⁸.

8. PODSUMOWANIE

Na treść omówionej decyzji z dnia 7 października 2008 r. ETPC powołał się również w decyzjach wydanych dnia 9 grudnia 2008 r. w 7 sprawach: Heinrich Fenske v. Polska¹¹⁹, Franz Heuer v. Polska¹²⁰, Markward von Loesch v. Polska¹²¹, Wilhelm Marrek v. Polska¹²², Gerhard Stumpe v. Polska¹²³, Elwira Toscano v. Polska¹²⁴, Karin Emma Alma Zimmermann v. Polska¹²⁵. Autorzy wyżej wskazanych skarg również kwestionowali legalność dokonanych przez Polskę wywłaszczeń majątków. ETPC uznał konsekwentnie te skargi za niedopuszczalne i wydał decyzje o ich odrzuceniu. Po dniu 9 grudnia 2008 r. ETPC nie wydawał już decyzji w analogicznych sprawach przeciwko Polsce.

Warto zauważyć, że dnia 1 sierpnia 2004 r. w Warszawie, Kanclerz RFN G. Schröder złożył Oświadczenie, w którego treści mowa jest o zrzeczeniu się związanych z II wojną światową roszczeń RFN wobec Polski, a także o zobowiązaniu do niepopierania roszczeń indywidualnych. Oświadczenie było zawarte w treści okolicznościowego przemówienia Kanclerza. J. Barcz i J. A. Frowein ocenili Oświadczenie z 2004 r. jako wiążący akt jednostronny w rozumieniu prawa międzynarodowego¹²⁶. Oświadczenia z 2004 r. nie można traktować jako zrzeczenie się roszczeń indywidualnych obywateli niemieckich. Państwo

nie może w imieniu obywateli zrzekać się ich roszczeń¹²⁷. RFN zobowiązała się natomiast do niepopierania roszczeń indywidualnych¹²⁸. Treść Oświadczenia nie wyklucza tym samym możliwości składania kolejnych indywidualnych skarg do ETPC przeciwko Polsce, jednak będą one konsekwentnie odrzucane z uwagi na niezgodność *ratione personae*, *ratione temporis* oraz *ratione materiae*. Cały czas należy mieć bowiem na uwadze, że uregulowania, które zostały zawarte w EKPC nie mają co do zasady zastosowania w przypadku naruszeń praw człowieka dokonanych przez dane państwo przed dniem wejścia w życie EKPC w odniesieniu do tego państwa.

Dla sytuacji prawnej wywłaszczonego bezpośrednio po II wojnie światowej niemieckiego mienia istotnym jest fakt, że Polska nie ma obowiązku przyjęcia ustaw przewidujących restytucję

Dla sytuacji prawnej
wywłaszczonego bezpośrednio
po II wojnie światowej
niemieckiego mienia istotnym jest
fakt, że Polska nie ma obowiązku
przyjęcia ustaw przewidujących
restytucję własności
na rzecz wywłaszczonych
Niemców, względnie
przyznanie im odszkodowań
z tytułu wywłaszczeń.

własności na rzecz wywłaszczonych Niemców, względnie przyznanie im odszkodowań z tytułu wywłaszczeń. Dopiero zagwarantowanie przez ustawodawcę określonym podmiotom praw do odszkodowań lub restytucji doprowadziło do możliwości dochodzenia przez nich praw przed sądami polskimi oraz trybunałami międzynarodowymi.

PRZYPISY

²⁸ Art. 1: „(1) Lasy i grunty leśne o obszarze ponad 25 ha, stanowiące własność lub współwłasność osób fizycznych i prawnych przechodzą na własność Skarbu Państwa.

(2) Wraz z lasami i gruntami leśnymi przechodzą na własność Skarbu Państwa, o ile stanowią własność lub współwłasność tej samej osoby:

a) wszelkie śródleśne grunty, łąki i wody,

b) grunty deputedowe administracji i straży leśnej,

c) wszelkie nieruchomości i ruchomości położone na terenie obiektu leśnego, przechodzącego na własność Skarbu Państwa, niezależnie od swego przeznaczenia,

d) wszelkie nieruchomości i ruchomości, służące do prowadzenia gospodarstwa leśnego (zabudowania, urządzenia techniczne, transportowe, komunikacyjne itp.) niezależnie od swego położenia,

e) wszelkie zapasy materiałowe (remanenty) zarówno w lesie jak i zakładach przemysłowych, przechodzących na własność Skarbu Państwa.

(3) Przepisy art. (1) i (2) nie odnoszą się do lasów i gruntów leśnych:

a) stanowiących własność samorządu terytorialnego,

b) podzielonych prawnie lub faktycznie przed dniem 1-go września 1939 r. na parcele nie większe niż 25 ha, a stanowiących własność osób fizycznych, grunty których nie są objęte przepisami artykułu 2 lit. e) dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. R. P. Nr 4, poz. 17)”.²⁹

ABSTRAKT/ABSTRACT

W artykule zostały omówione kwestie poruszone w decyzji o niedopuszczalności skarg w sprawie nr 47550/06.

Skarżący utrzymywali, że dokonane przez Polskę wywłaszczenia niemieckiego mienia na dawnych niemieckich terytoriach były sprzeczne z prawem międzynarodowym i spowodowały utrzymującą się sytuacja naruszenia prawa własności. Zdaniem skarżących wysiedlenia dokonane w latach 1944-1945 spełniały znamiona zbrodni przeciwko ludzkości. ETPC odrzucił skargi, uznając ich niezgodność *ratione personae*, *ratione temporis* oraz *ratione materiae*. Art. 1 Protokołu Nr 1 do EKPC nie może być interpretowany jako norma nakładająca obowiązek zwrotu mienia wywłaszczonego przez państwo przed ratyfikacją EKPC.

The article deals with the issues connected with the decision as to the admissibility of application no. 47550/06.

The individual applicants maintained that the confiscation of German property in Germany's former eastern territories by Poland violated international law and caused a continuing breach of property rights. In their opinion expulsions had been between 1944 and 1945 proscribed as a crime against humanity. The ECHR rejected the application as incompatible *ratione personae*, *ratione temporis* and *ratione materiae*. Article 1 of Protocol No. 1 cannot be interpreted as imposing any general obligation to return property which was transferred to the state before the ratification of the Convention.

SŁOWA KLUCZOWE/KEYWORDS

Art. 1 Protokołu Nr 1, odszkodowania wojenne, wysiedlenia, wywłaszczenie, Ziemie Odzyskane

Article 1 of Protocol No. 1, expulsions, expropriation, the Regained Territories, war reparations